

РОЛЯТА НА ЧУЖДООЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ ПРИ ФОРМИРАНЕТО НА ФЕНОМЕНА ИЗКУСТВЕН БИЛИНГВИЗЪМ

Лиляна И. Чобанова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

***Резюме:** Билингвизмът е широко разпространено явление, но в лингвистичните и психологичните проучвания се откриват най-вече разнообразни характеристики на естествения билингвизъм, докато изкуственият билингвизъм се анализира само в публикациите по лингводидактика и психология на речта. Той съществува реално, тъй като чужди езици се преподават още в началните класове на общообразователните училища, но той рядко е бил предмет на специално научно изследване. Формирането на изкуствения билингвизъм се осъществява в процеса на овладяване и усъвършенстване на втория език, което може да настъпи на по-късен етап от обучението. Едва тогава индивидът би могъл да бъде определен като билингв и да е в състояние да превключва свободно от единия език на другия в зависимост от ситуацията на общуване.*

***Ключови думи:** изкуствен билингвизъм; обучителен билингвизъм; билингвизъм в домашна среда; естествен билингвизъм; езиково обучение; изучаване на втори език.*

THE ROLE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE FORMATION OF THE ARTIFICIAL BILINGUALISM PHENOMENON

Lilyana I. Chobanova

Plovdiv University Paisii Hilendarski

Abstract: Bilingualism is a widespread phenomenon, but linguistic and psychological research mainly reveals various characteristics of natural bilingualism, while artificial bilingualism is analyzed only in publications on linguodidactics and psychology of speech. It actually exists because foreign languages are taught already in the primary classes of secondary schools, but it has rarely been subjected to special scientific research. The formation of artificial bilingualism occurs in the process of mastering and improving the second language, which can occur at a later stage of learning. Only then can a person be defined as a billing agent and be able to freely switch from one language to another depending on the communication situation.

Keywords: artificial bilingualism; educational bilingualism; household bilingualism; natural bilingualism; language learning; second language acquisition.

Уводни думи

При изучаването на проблемите на билингвизма в България обемът на това понятие се ограничава само до представителите на определени етнически малцинствени групи, като най-често това се отнася за ромите и турците. Според разпространеното специфично тълкуване *билингви* са само тези, за които българският не е роден. А българските граждани, владеещи освен родния български и друг чужд език, независимо какъв, съгласно наложилото се разбиране не влизат в групата на двуезичните индивиди.

Феноменът *билингвизъм* се свързва с функционирането на два езика за обслужването на комуникативните нужди на даден колектив от определен етнос или неговите отделни членове; предполага владееенето на още един език наред с родния и това предопределя възможността да се използват различни езици в съответните ситуации. Двуезичието може да характеризира отделния индивид и се изследва от психологическа гледна точка, а в случаите, когато то е групово или масово и се отнася до повече или по-малко членове на социума, се изучава от социологична гледна точка.

Независимо от факта, че *билингвизмът* е широко разпространено явление, в лингвистичните и психологичните проучвания се откриват най-вече разнообразни характеристики на *естественния билингвизъм*, докато *изкуственият билингвизъм* се анализира само в публикациите по лингводидактика и психология на речта. Той съществува реално, тъй като чужди езици се преподават още в началните класове на общообразователните училище, но той рядко е бил предмет на специално научно проучване

1. Билингвизъм.

В лингвистиката *билингвизмът* се изучава във връзка с изказването, съставено от индивида, използващ в своето общуване две езикови системи. За *социологията* при това явление от първостепенно значение са въпросите, свързани с мястото и поведението на билингвите в обществото. *Психологията* разглежда двуезичието от гледна точка на механизмите на създаване на речта, а предмет на *психолингвистиката* е съотношението между системата на речта и текста.

Билингвизъм (двуезичие, англ. bilingualism) – това е владееенето наред със своя роден език още на един език в степен, осигуряваща общуването с представителите на друг етнос, а също така практиката да се използват два езика в един езиков колектив. Важно е различаването на понятията „*втори език*” и „*чужд език*”. Разграничават се не само отделните равнища на езикова компетентност, но и функционалното натоварване на езиците в речевата практика на индивида. (Kozhemyakina, 2006)

Тълкуването на термина *билингвизъм* не е еднозначно: от една страна, се предполага владееенето на два езика в съвършенство, а от друга, познаването на лингвистичната система на втория език е относително. Ние споделяме мнението на Е. Хауген, един от създателите на теорията за езиковите контакти, според когото при билингвизма степента на владееене на единия от езиците може да е на много ниско равнище (Haugen, 1972: 61). И в двата случая владееенето на втори (чужд) език се свързва с използването на два езика в определени комуникативни сфера.

1.1. Видове билингвизъм с оглед на овладяването на втория език.

1.1.1. Естествен билингвизъм.

В научните изследвания няма единно становище относно описанието на феномена *изкуствен билингвизъм*, но всички да единодушни, че той следва да се разглежда в съпоставка с *естественя билингвизъм*. Ако овладяването на езика при *естественя билингвизъм* се осъществява в процеса на приобщаването на дадения индивид към езиковата общност и е важен фактор на неговата социализация, интеграция и адаптация, то при *изкуствения билингвизъм* овладяването на втория език може да бъде отложено във времето. При формирация се билингвизъм усъвършенстването на втория език настъпва на по-късен етап от обучението и едва тогава индивидът би могъл да е в състояние да превключва свободно от единия език на другия в зависимост от ситуацията на общуване.

Естественият билингвизъм (англ. *natural bilingualism*) като социолингвистичен и психологичен феномен се формира в съответната езикова среда и се обособява въз основа на начина на овладяването на втория език (**L2**), който е усвоен, а не научен, както е при *изкуствения билингвизъм*. *Естественият билингвизъм* се наблюдава в семействата, в които първият език (**L1**) на майката и бащата са различни, както и сред етническите малцинства, които се стремят да запазят своя роден език и култура и децата им усвояват втория език в непосредственото общуване със своите връстници. (Ognevaĵa, 2010)

В случаите на пълноценно двуезичие сред представителите на коренното малцинство, които живеят отдавна в дадената страна и заемат високи позиции в обществената йерархия, *естественият билингвизъм* и при децата е напълно постижим и се среща често (за България – при арменци, армъни (арумъни), гагаузи, каракачани). Те успешно овладяват официалния за страната български език и се приобщават към нейната култура и образователни ценности. *Естественият билингв* не се обучава на втория език (**L2**) с преподаването на специални уроци, както е при овладяването на чуждите езици в системата на училищното образование. При него вниманието е насочено към усъвършенстване на речта, на разширяване на активния речников запас, на овладяване на граматическите правила и тяхното спазване и прилагане.

Естественият билингвизъм като разновидност на феномена билингвизъм има определени общи и специфични черти в сравнение с *изкуствения билингвизъм*.

Могат да бъдат посочени следните разлики между *естественя* и *изкуствения билингвизъм*:

- При *изкуствения билингвизъм* се говори за първи (**L 1**) и втори език (**L 2**), роден и чужд през целия живот. Езикът, който е изучен не в ранното детство, а в училищна възраст или по-късно, винаги ще си остане чужд, вторичен. При *естественя билингвизъм* във всяка отделна ситуация индивидуално се определя кой език е пръв, а кой – втори, а доминацията им се преразпределя през целия живот в зависимост от сферата на общуване;
- За билингва, овладял втория език в естествени условия, се осъществява едновременно превключване на езиците и културните кодове, като сигнал за това е езикът, на който се обръщат към него. *Изкуственият билингв* мислено съзнателно или подсъзнателно превежда всичко от своя роден или на своя роден език;
- При *естественя билингв* не може да се говори за един от езиците или за една от културите, докато при *изкуствените билингви* това е така – монокултурният човек опознава езика и културата на друг народ;
- *Естественият билингвизъм* е начин на мислене, на възприемане на света, на самоидентификация, *изкуственият билингвизъм* е начин на общуване с

представителите на друга култура, а при него овладяването на езика е цел, а не средство. (Tomahin, 2008).

По-подробно разликата между *естественя* и *изкуствения билингвизъм* е представена в изследванията на А.Е. Карлински (Karlinskij, 1990), който предлага следните критерии за тяхното диференциране:

- 1). *Естественият билингвизъм* възниква вследствие на преки езикови контакти, докато *изкуственият билингвизъм* се формира без непосредствен контакт с носители на езика, в изкуствено създадена обстановка.
- 2). При *естественя билингвизъм* изучаването на езика не е самоцел, а е само средство за постигане на цел – обмяна на информация, докато за *изкуствения билингвизъм* задачата за изучаване на чуждия език е перспективата за използването му за професионални или лични цели.
- 3). При *естественя билингвизъм* усвояването на езика носи произволен характер, основният обучаващ фактор е езиковата среда. При *изкуствения билингвизъм* се наблюдава насоченост на процеса на обучение по чуждия език, осъществяващ се с посредничеството преподавател, който също е билингв. Необходимо е да се отбележи, че е възможно формиране на изкуствен билингвизъм посредством самообучение, като в случая в ролята на преподавател е самият билингв, овладяващ езика.
- 4). При *естественя билингвизъм* се наблюдава достатъчно висока търпимост по отношение на грешките, често те се окачествяват като грешки на езика, които невинаги са свидетелство за недостатъчното владение на езика. При формирането на *изкуствения билингвизъм* се осъществява постоянно и целенасочено коригиране на грешките, т.е. критерий при оценяването на речта е не комуникативната значимост, а правилността от гледна точка на преподавателя.
- 5). При *естественя билингвизъм* думите се усвояват в процеса на речевата дейност и общуването в съответствие с екстралингвистичните ситуации и намерения на говорещия. При *изкуствения билингвизъм* значенията на думите се разкриват чрез дефиниции, посредством семантизация с превод или без превод. *Изкуственият билингв* тръгва от думите към ситуацията, а *естественят* – от ситуацията към думите.
- 7). При *изкуствения билингвизъм* използването на чуждия език е ограничено само в сферата на учебния процес. (Karlinskij, 1990: 40 – 46). Сравни също: (Dubois, 1994).

1.1.2. Изкуствен билингвизъм.

Терминът „*изкуствен билингвизъм*“ (англ. *artificial bilingualism*) не се приема от редица изследователи, но той сега е най-разпространен наред с термините „*учебен* (англ. *educational bilingualism*)“ и „*естествен* (англ. *natural bilingualism*)/*битов билингвизъм* (англ. *household bilingualism*)“.

Изкуствен билингвизъм – вид билингвизъм, при който вторият език не се усвоява по естествен път, а е изучен език с помощта на учител в условията на училищното образование, като доминиращият език е родният.

В условията на чуждоезиковото обучение в училище *аспектите на изкуствения билингвизъм* могат да бъдат следните:

- ✓ *Рецептивен (възприемащ) билингвизъм* – билингвът разбира речевите съобщения, осъществени на вторичната езикова система. Той се наблюдава тогава, когато индивидът се задоволява само с разбирането на чуждата реч, при това не умее нито да говори, нито да пише.
- ✓ *Репродуктивен (възпроизвеждащ) билингвизъм* – при него лицето е способно да възприема, но и да възпроизвежда (да преразказва) прочетеното и чуто, и да пише.
- ✓ *Продуктивен (производящ) билингвизъм* – при него лицето разбира и възпроизвежда речевите съобщения, принадлежащи към вторичната езикова система, и ги поражда. При продуктивния билингвизъм човек малко или много говори и пише свободно на другия език (Vereshchagin 1989: 134).

Необходимо е да бъдат създадени специални условия за изучаването на чуждия език, който биха благоприятствали за развитието на изкуствения билингвизъм.

При *изкуствения билингвизъм* вторият (алтернативният) език не се усвоява по естествен път чрез контактите с носители на езика, а е изучен. *Изкуственият билингвизъм* трябва да се разглежда в рамките на общата теория на комуникацията. Той се намира в пресечната точка на двете основни лингвистични парадигми: *комуникативната лингвистика* и *лингводидактиката*. Взаимодействието между тях е важен фактор при осмислянето на неговата концепция. (Ogneva, 2010).

2. Овладяване на чуждия (втория) език в условията на изкуствен билингвизъм.

Изучаването на *втория език* започва от запознаването, усвояването и запомнянето на известен брой лексеми, благодарение на които детето ще може и да общува на него. На основата на всяка от тези овладени нови думи се усъвършенства произношението, осъществява се запознаването с техния морфемен строеж, с присъщите на тази част на речта граматични категории и образци на словоизменението. Без разбирането и познаването на значението на думата не може да се построи изречение, с което да се изрази определена мисъл. Още в процеса на изработването на навиците на произношение учениците усвояват и запаметяват думите, словосъчетанията, с които изграждат изреченията, тъй като основата за активното овладяване на чуждия език е постоянното обогатяване на лексикалния запас и фразеологичния фонд, разширяване на семантичния обем на отделните лексикални единици с характерните за тях конотации.

Изучен език – език, който индивидът специално е овладявал в училище или самостоятелно. В англоезичната литература се използва терминът *second language aquisition* (усвояване на език по време на живото общуване), който се противопоставя на термина *language learning* (изучаване на език чрез специално обучение). *Second language aquisition* е специална езиковедска дисциплина на границата между психолингвистиката и социолингвистиката. (SST, 2006).

Втори е всеки език, овладян след първия (родния език). Това може да е език, усвояването на който се е осъществило в англоезична страна без специално обучение (*естествен билингвизъм*), или специално изучен (*изкуствен билингвизъм*).

Учебното двуезичие се формира в условията на липса на езикова среда, при ограничения по отношение на времето за общуване на базата на учебни ситуации в работата на урока, при минимална речева практика в рамките на теми от програмата, но пък при наличието на системна презентация на езиковите явления, на целенасочено обучение, на учител професионалист, който осъществява контрол върху грешките в

съответствие със специалните методи на обучение. Най-важното се състои в това, че мотивацията в тези условия невинаги присъства. (Vahrusheva, 2007: 7)

Преподавателят е носител на два езика и в професионалната си дейност предава на учащите се своите познания по езиците, които владее. В учебната аудитория в часовете по втория език не се осъществява пълноценно общуване, то зависи от успеваемостта. При това за двете страни билингвалното общуване в процеса на обучението е различно: за преподавателя това е пълноценен билингвизъм, за учащите се билингвизмът е принудителен, свързан е с усилия, напрежение на волята и паметта, а също така и с речевите органи във връзка с наличието на комуникативни препятствия. Най-типичният вариант на общуване е този, при който статутът на чуждия език и за учителите, и за учащите е еднакъв. (Nikolaev, 1990)

Изследването на феномена „*изкуствен билингвизъм*“ се свързва с отчитането на отделните етапи и системи в обучението по чужд език в условията на монолингвизъм и билингвизъм. Принципите, прилагани в тях, в много от аспектите се прекриват, но представят няколко различни гледни точки. Например:

- При организацията на обучението по чужди езици особена значимост придобива *лингвоконтрастният анализ* на Л.В.Щерба за необходимостта от такъв метод на обучение, който е основан на съпоставителното представяне на езиковите системи. Базата на родния език, разглеждана като лингвистичен опит, присъстващ в съзнанието на индивида, се проявява в пренасянето на интерференция на знанията, уменията и навиците независимо от това дали преподавателят използва в обучението превод, или не. (Shcherba, 1974: 34)
- Като ефективен се налага моделът на формиране на изкуствения билингвизъм при обучението по чужд език, основаващ се на *теорията за дейността* и на *теорията за речевата дейност*, която се реализира на три етапа:
  - Мотивационно-подбуждателен етап – при него се изхожда от факта, че няма дейност без мотив. Даденият етап е свързан с формирането на мисълта посредством родния език, който е доминиращ с последващ превод на изучавания език. На този етап се развиват имитативните способности за чуждоезична речева дейност с елементи и осъзнатостта, че е важна ролята на родния език.
  - Аналитико-синтетичен етап – той е основен и важен за речевата и мисловната дейност, предполага формирането на мисълта със средствата на родния, доминиращия език с последващ превод със средствата на изучавания език. На този етап важно значение има формулирането и развитието на речевите и мисловните процеси и билингвалните връзки в контекста на интелектуалната и речевата активност на учениците както на родния, така и на чуждите езици.
  - Изпълнително-реализиращ етап - при него вече се виждат резултатите от предходния период и могат да се оценят резултатите на децата. На този етап се осъществява формиране на мисълта със средствата на изучавания език, развиват се езиковите и речевите умения и навици на чуждоезиковата речева дейност. (Zimnjaja, 1989: 75).
- На основата на тристепенния модел за обучение по чужд език (Alhazhshvili, 1988; Passov, 1985; Passov & Carjkova, 2010), на теорията за дейността и на теорията за речевата дейност с нейните мотивационно-подбуждателна, аналитико-синтетическа и реализиращо-контролна степен (Leontjev, 1975; Zimnjaja, 2007) се разработва *експериментален модел за формиране на изкуствен билингвизъм*. Той включва три основни фази на обучение, предполагащи целенасочен преход от

едно равнище на формиране на мисълта към друго, а също така преминаване на обучаемите от една степен на мултиезичното състояние на друга.

- Първа степен – на рецептивно-продуктивно равнище се формират езикови знания на основата на съчетаването на два вида анализ: *контрастивно-лингвистичен и компаративно-културологичен*. Учебните действия са перцептивно-репродуктивни. Реализират се следните видове упражнения: имитативни, трансформационни, фонетични, граматични, лексикални игри. Важна е ролята на родния език, тъй като формирането на мисълта се осъществява на родния език, след което следва превод на изучавания език. При монолингви посредничеството е само на родния език (**L1**), а при билингвите – на доминиращия (**L1** или **L2**).
- Втора степен – на продуктивно-репродуктивно равнище се наблюдава билингвално и биколтурно саморазвитие на личността при формирането на уменията. Осъществява се мисловен и речеви процес на връзката между родния и неродния език с по-нататъшно формулиране със средствата на изучавания език. При монолингвите формирането на мисълта е на родния език (**L1**), а по-нататъшното формулиране е на изучавания език; при билингвите формирането на мисълта е на доминиращия език (**L1** или **L2**) с по-нататъшно формулиране на изучавания език. Реализират се следните видове имитативно-репродуктивни и рецептивно-репродуктивни учебни дейности: работа с тематични текстове, компаративно-културологичен анализ.
- Трета степен – целта е на продуктивно-творческо равнище да се осъществява едновременно и биколтурно, билингвално саморазвитие на личността при формирането на навиците; формирането и формулирането на мисълта и при монолингвите, и при билингвите се осъществява със средствата на изучавания език. Учебната дейност се провежда с ролеви игри, дискусии, писане на съчинения по зададена тема.

Влиянието на родния език е на всички езикови равнища - факт, който поражда и интерференцията, съпътстваща цялостния процес на овладяване на втория (чуждия) език:

- Фонетична интерференция – характеризира се с нарушаване на фонетичната система и произносителните норми на изучавания език в резултат от взаимодействието в съзнанието на говорещия на родния и чуждия език.
- Грамматична интерференция – билингвът нарушава правилата на съотнасяне на граматичните системи на родния и изучавания език - неспазване на граматичните норми (отклонения при категориите, присъщи за съответните части на речта, при моделите за словоизменение);
- Лексико-семантичната интерференция - наблюдава се при нарушаването на съществуващите в чуждия език правила за словоупотреба и съставяне на изречения под влияние на родния език.

Като безспорни могат да се приемат следните твърдения, отнасящи се до овладяването на втория език:

- Вторият език се усвоява в същата последователност, както и първият, като се повтарят изцяло всички етапи и степени на този процес;
- Вторият език се усвоява на основата на първия през призмата на явленията на родния език;
- Общото в езиците облекчава процеса на усвояване, различното затруднява, новото или се интерпретира като познато, или по възможност се избягва;

- Важно е колкото може повече да се говори, слуша и пише на чуждия език, не е важно доколко точно се разбира от обучаемия, общият смисъл е доминиращият момент;
- Най-добрият начин да се изучава чужд език е с преподавател, който през цялото време да поставя пред ученика все по-сложни задачи;
- Най-полезно е пълното потапяне в средата на носителите на езика, в техния живот;
- В никакъв случай не трябва да се смесват изучаваните езици;
- На всеки етап от усвояването чуждият език образува у обучаемия определена система от компоненти със съвкупност от правила, отличаващи се както от изходния език, така и от изучавания. (http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DVUYAZICHIE.html)

В процеса на формиране през отделните етапи в условията на съзнателното училищно обучение по чужд език изкуствените билингви се характеризират като:

- *Интуитивен дилетант* – използва невербални, паралингвистични средства за постигане на взаимно разбиране в процеса на межкултурната комуникация;
- *Рефлектиращ дилетант* – осъзнава, че не притежава съответните знания за чуждоезикова комуникация, което е мотив за изучаването на чуждия език;
- *Рефлектиращ теоретик* – готов е за межкултурно общуване само на равнището на получените знания, но няма навици за тяхното практическо прилагане в съответните комуникативни ситуации;
- *Рефлектиращ практик* – съзнателно конструира межкултурна интеракция, но скоростта на кодовото превключване не е достатъчно висока;
- *Компетентен билингв* – по параметрите на своето комуникативно поведение се доближава до носителите на езика. (Chernichkina, 2007: 12)

Заклучение

Засилването и задълбочаването на международните връзки на нашата страна с останалите страни по света предполага интензивно формиране на *изкуствен билингвизъм* като резултат от овладяването на чужд език в процеса на училищното обучение на монолингви (учениците с роден език български) и билингви (ученици, владеещи освен родния арменски, армънски, гръцки, сефарадски или идиш, турски или ромски и български).

В първите години след раждането децата от турската и ромската етническа общност у нас израстват в условията на монокултурна комуникативна компетентия и основен ориентир в тяхното социално поведение при общуването в семейно-битова среда е само родната лингвокултура. В процеса на адаптация и приобщаването на формирацията се у тях билингв към новата (българската) комуникативна култура е налице висока степен на интерференция от страна на родния език. Те подсъзнателно осъществяват превод, като по този начин пречупват поднасяната информация през призмата на своя език и култура; българският език, изучаван в училище под ръководството на учител, си остава чужд, но чрез него децата билингви обогатяват своите знания за културата на българския народ.

Езикът е система, отразяваща културните ценности, затова лингвокултурологичният аспект в методиката на преподаване трябва да заема важно място. Този подход на

обучение по чужд език е актуален в масовото училище, както и при изучаването на българския език в районите със смесено население.

Феноменът *изкуствен билингвизъм*, овладяван в условията на чуждоезиковото обучение в училище с помощта на учител, може да се определи като:

- Късен (вторичен) билингвизъм – с оглед възрастта и начина на усвояване на втория език;
- Начален билингвизъм – свързва се с началния етап на овладяването на втория език;
- Специално изучен билингвизъм – според начина на овладяване;
- Рецептивен билингвизъм - билингвът се ограничава само до разбирането на речта, осъществена със средства, принадлежащи към вторичната езикова система; липсват умения за говорене и писане на втория език;
- Субординативен (небалансиран) билингвизъм – родният български език доминира, а вторият език (английски, немски, френски, руски, испански, италиански език) се владее слабо; наблюдава се интерференция на родния език на всички езикови равнища;
- Писмен билингвизъм – според формата на функциониране;
- Пасивен билингвизъм – речевата дейност е ограничена в рамките на езиковия материал, поднесен в учебника по чужд език; индивидът разбира втория език в неговата устна и писмена форма, но не умее правилно да пише и да говори на него;
- Последователен билингвизъм – с оглед на овладяването на двата езика;
- Индивидуален билингвизъм – според броя на билингвите, притежаващи уменията за общуване на два езика, като всеки от тях се определя от комуникативната задача.

Изкуственият билингв в България, както във всяка аналогична езикова ситуация, се формира първоначално в рамките на родната лингвокултура като национално маркирана личност. Овладяването на новия езиков код благоприятства за по-нататъшното му развитие като единна и цялостна езикова личност, възприемаща околната действителност и със средствата на езиковата система на втория език, като при това запазва своята национална идентичност. Налице е разширяване на граматичните знания, обогатяване на лексикалния и фразеологичния фонд, синтактично и стилистично разнообразие на речевата дейност. Този факт се съпътства от запознаването на *изкуствения билингв* не само със семантичния им обем на лексемите, но и с техните културни конотации. В неговото съзнание езиковата картина на света на родния му език се допълва от нови концепти във вид на интегрирани когнитивни структури.

References/ Литература

Alhazashvili, A. A. (1988). *Osnovy ovladenija ustnoj inozychnoj rechju*. Moskva: Prosveshtenje. [Алхазашвили, А. А. (1988). Основы овладения устной иноязычной речью. Москва: Просвещение].

Chernichkina, E. K. (2007). *Iskusstvennyj bilingvizm: lingvisticheskiy status i harakteristiki*. Dissertacija. Volgograd: VGU. [Черничкина, Е.К.(2007). Искусственный билингвизм: лингвистический статус и характеристики. Диссертация. Волгоград: ВГУ].

Cohen, A. D.(2012). Teaching pragmatics in the second language classroom. The European Journal of Applied Linguistics and TEFL, 1(1).

Dubois, J. (1994). Dictionnaire de Linguistique et des sciences de language. Paris: Larousse.
Haugen, E. (1972). Jazykovej kontakt. In: Novoe v lingvistike. Вып. 6, Moskva: Progress.
[Хауген, Э. (1972). Языковой контакт // Новое в лингвистике. Вып. 6, Москва: Прогресс].

Karlinskij, A. E. (1990). Osnovy teorii vzaimodejstvija jazykov. Alma-Ata: Gylym.
[Карлинский, А. Е. (1990). Карлинский, А.Е. Основы теории взаимодействия языков-Алма Ата: Гылым].

Kozhemyakina, V. A., Kolesnik, N. G., Kryuchkova, T. B. (2006): Kozhemjakina, V.A, Kolesnik, N.G., Krjuchkova, T.B. Slovarj sociolingvisticeskikh terminov. Moskva: IYARAN.
URL. [Кожемякина, В. А., Колесник, Н. Г., Крючкова, Т. Б. (2006): Кожемякина, В.А., Колесник Н.Г., Крючкова Т.Б. Словарь социолингвистических терминов . Москва: ИЯРАН.URL].

Leontjev, A. N. (1975). Dejatel'nost. Soznanie. Lichnost. Moskva: Poliizdat. [Леонтьев, А. Н. (1975). Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат].

Nikolaev, S. G. (1990). K voprosu o grammaticheskoj intrferencii i putjah ee pregdolenija v ramkah kursa intenzivnogo obuchenija. In: Intenzivnoe obuchenie inostrannym jazykam. Moskva: MGU. [Николаев, С.Г. (1990). К вопросу о грамматической интерференции и путях ее преодоления в рамках курса интенсивного обучения. // Интенсивное обучение иностранным языкам. Москва: МГУ].

Ognevaja, V. G. (2010). Razvitie detej-bilingvov v uslovijah semejnogo vospitaniija. Moskva, Pedagogika. [Огнева, В. Г. (2010). С. Развитие детей-билингвов в условиях семейного воспитания. Москва: Педагогика].

Passov, E. I. (1985), Kommunikativnyj metod obuchenija inostrannomu govoreniu. Moskva: Prosveshchenie. [Пассов, Е. И. (1985). Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. Москва: Просвещение].

Passov, E. I., Carjkova, V. B. (2010). Konceptcija kommunikativnogo obuchenija inoyazychnoj kuljture v srednej shkole. Moskva: Prosveshchenie. [Пассов, Е. И., Царькова, В. Б. (2010). Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе. Москва: Просвещение].

SST (2006): Slovarj lingvisticeskikh terminov. Rosijskaja akademija nauk. Institut jazykoznanija. [ССТ (2006). Словарь социолингвистических терминов. Москва: Российская академия наук. Институт языкознания].

Shcherba, L. V. (1974). Jazykovaja Sistema i rechevaja dejatel'nost. Leningrad: Nauka.
[Щерба, Л. В. (1974). Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Наука].
Tomahin, G. D. (2008). Realii v kuljture i jazyke. Sankt-Peterburg: Infa-L. [Томахин, Г.Д. (2008). Реалии в культуре и языке. Санкт-Петербург: Инфра-Л].
Vahrusheva, L.V. (2007). Bilingvizm i sovremennoe jazykovoje obrazovanie. Vestnik Udmurtskogo universiteta. Serija: Filologicheskie nauki. №5(1). [Вахрушева, Л.В. (2007). Билингвизм и современное языковое образование. Вестник Удмуртского университета. Серия: Филологические науки. №5(1)].

Vereshchagin, E. M. (1989). *Psychologicheskaja i metodicheskaja harakteristika dvujazychija*. Moskva: MGU. [Верещагин, Е. М. (1989): Психологическая и методическая характеристика двуязычия. Москва: МГУ].

Zimnjaja, I. A. (1989). *Psihologija obuchenija nerodnomu jazyku: na materiale russkogo jazyka kak inostrannogo*. Moskva: Russkij jazyk. [Зимняя, И. А. (1989). Психология обучения неродному языку: на материале русского языка как иностранного. Москва: Русский язык].

Zimnjaja, I. A. (2007). *Psihologija obuchenija inostrannym jazykam v shkole*. Moskva: Prosveshtenije. [Зимняя, И. А. (2007). Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва: Просвещение].

Електронни източници:

- https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DVUYAZICHIE.html
(27.05.2024)